אגרות הראי"ה - כרך ב' - אגרת שעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח אלול תרע"א
נמען: הרב יעקב משה חרל"פ

על 'אגרת התשובה' (אורות התשובה): הרב קוק משתוקק לסדר אותה, אבל קשה לו להחליט עד כמה להנמיך את רזי העולם. יסוד הדברים: הביטחון בתשובה, השלווה והשמחה העזה, שאינן מפרות את היראה אלא מגבירות את הזהירות והזריזות. הנשמה מרגישה איך הזדונות והשגגות מתהפכים לזכויות, והכול פותח בשירה. אי אפשר לחדש בעניין התשובה בזמן הזה בלי להביט על 'הקץ המגולה' ועל אור הישועה. בסוף יש הערות על טעמי המצוות: 'במצותיו ולא בשכר מצותיו'.

עיקרי הדברים

- 'אגרת התשובה' וקשיי עריכתה.
- התשובה - ביטחון ושמחה שאינם מפרים יראה.
- זדונות שנהפכים לזכויות.
- התשובה והקץ המגולה.
- שמחת המצוות.

נוסח האגרת עם ביאור

בגרסה זו משולב ביאור בתוך נוסח האגרת. הביאור מופיע כך: [בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת] *והוא אינו חלק מלשון האגרת.*

ב"ה[1], ראש חדש אלול תרע"א[2].

כתיבה וחתימה טובה, לכבוד ידידי, שוכן משכן לבבי, [השוכן בלבי] הרב המאוה"ג[3].

אוצר נחמד, דשן ושמן, [מלא ועשיר (על פי תהלים צב, טו)] מוהריי"מ[4] חרל"פ[5] שליט"א[6], אבד"ק[7] "שערי חסד" בעיקו"ת[8] ירושת"ו[9], וכל אשר לו, ירומם אף ינשא, כטיבו סגי, [כטובו הרב (ארמית)] באור ד', בקודש עליון,

בצהלת רוח, וחדות עולמים, ורב שלו'[10], עדי עד,

---

1 ב"ה - ברוך השם
2 תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3 המאוה"ג - המאור הגדול
4 מוהריי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5 חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
6 שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7 אבד"ק - אב בית דין קהילת
8 בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
9 ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
10 שלו' - שלום

שמחתני ידי"נ[11] בדבריך היקרים, שבאגרתו החמודה, ומאד חשקה נפשי להשתעשע עמו באריכות-דברים בדברי חמד שעשועים, משעשועי עליון, שהנשמה נהנית מהם, ומוסיפה אור ועצמה בהגיונם. אבל עודני מוקף מניעות, מלמלא את כל חשק לבי, ואנקוט בידאי כל-דהו, [ואאחז בידי מעט (ארמית)] עד אשר ירחיב ד' לנו, ובאור חסדו נוכל ללכת במרחב, בחקרי לב גדולים מאירי עין ומשיבי נפש, ויספו ענוים בד' שמחה. [ישעיהו כט, יט]

ע"ד[12] אגרת התשובה, [על דבר החיבור על התשובה שתכנן לכתוב, ושיצא לאור לימים בשם "אורות התשובה"] גדולה מאד היא תשוקתי לזכות להכינה ולסדרה כראוי, אבל לפי ערך גדולת הענין כן רבו המניעות. ביחוד קשתה עלי מאד ההסברה והכיוון אל השערה, עד כמה להנמיך רזי עולם והיכן הוא הגבול של "למכסה עתיק". [ישעיהו כג, יח. בגמרא (פסחים קיט): מי שמכסה את סתרי התורה, או מי שמגלה את טעמי התורה] אל ד' ויאר לנו בדרכו דרך הקודש. ביסוד הכל צריכה לבא ההסברה הכללית של בטחון התשובה, ועוצם השלוה, ושמחת-עז, שצריכה להיות מתלבשת הנפש של כל איש אשר אור התשובה מאיר בנשמתו, ולכוין עם זה לבאר איך שמחת-אמת זאת ונועם זיו קודש זה איננו מפר יראה, [אינו מבטל את יראת השמים] חלילה, ואיננו מגרע כחוט השערה מכל ההתעוררות הנפשית, הנקנית בנפש מכל מיני ציורים של יראה תתאה, [יראה תחתונה, יראת העונש] אדרבא עוד הוא מרבה את הכח התמציתי של הזהירות והזריזות הנשמתית. ועם זאת, הגדולה העליונה של בהיקות חסד אור קדמון [הבהקת החסד של האור הקדום] ממלאת את כל חדרי הנשמה בטחה עצומה, [ביטחון עצום] עד שבגבורה נאמנה ובכל מלא-הנשמה יוצאת שירת-קודש מקורית, האומרת בהדר וחיים מלאים: "הסולח לכל עוניכי, הרופא לכל תחלואיכי, הגואל משחת חייכי, המעטרכי חסד ורחמים, המשביע בטוב עדיך, - תתחדש כנשר נעוריכי", [תהלים קג, ג-ה] והבטחון הולך ומתגבר, והשמחה והצהלה וזיו-עדנים הולך ומתרבה, עד שהנשמה מתחילה להרגיש בהרגשה זכה פנימית ועדינה, איך כל הזדונות, לכל מדרגותיהם, וק"ו[13] השגגות לכל מיניהן, מתהפכים לזכיות גמורות, ורכוש גדול ועושר רב מתגלה מתוך אוצרות חושך, "ונפשי תגל בד' תשיש בישועתו, וכל עצמותי תאמרנה: [תהלים לה, ט-י]

ד', מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו". הדעה מתעלה עד לרומי עז, של עולם עליון, עולם שרשי ההויות בצורתם האצילית, בנעמם העליון, ומהלך הסיבוב של כל דבר חטא ועון מתחיל, ע"י[14] התעלות הרצון לטוב ולקודש ד', ללכת באורח חיים, המסבב ברכה ושמחת עולמים, בכל היצור כולו, "תחת כל השמים ישרהו ואורו על כל כנפות הארץ", [איוב לז, ג] והכל פותח שירה, שירת אדם הראשון, בכחה של תשובה, [חז"ל דרשו שאדם הראשון אמר "מזמור שיר ליום השבת" כשלמד את כוחה של תשובה (בראשית רבה כב)] מזמור שיר ליום השבת:

"כי שמחתני ד' בפעלך במעשי ידיך ארנן". [תהלים צב, ה] וכל אלה הדברים לפרטיהם, עד כדי להביאם עד מקום המעשה, ולהתאימם לכל המדרגות כולן, להעלות כל בחינה של נפילה של כל אחד מישראל, עם חביב, עם קדוש, מכל מקום שהוא, מכל עמק עמקים, של תחתיות ארץ, בין במעשה בין בדעת, עד הקצה האחרון - לאור החיים, ודוקא להובילם בשמחות וגיל, בלא שום דרך עוצב וברוח עז וגבורת רעם, במסילות-קודש סלולות ומסוקלות, [מנוקות מאבנים] בכח התגלות ניצוצי אורות של יום גאולה, המתגלה לנו בכל עת, בארץ החיים, ע"י קץ המגולה של הרי ישראל הנעבדים ונזרעים, ["אין לך קץ מגולה מזה" – הרי ישראל שמוציאים פרי (סנהדרין צח, על פי יחזקאל לו, ח)] הנושאים פרי וענף לעם ד' אשר דרשוהו, - לברר כל אלה באופן מספיק צריך זמן הגון ופנוי, כדי לסלק את כל יתדות הדרכים [המכשולים שבדרך] ולהוציא את האור הגנוז בכל המחשכים הפרטיים, שעדיין איני מוצא לעת-עתה את היכולת לזה. ואם יבא אדם לחדש

---

11 ידי"נ - ידיד נפשי

12 ע"ד - על דבר

13 וק"ו - וקל וחומר

14 ע"י - על ידי

דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה, ואל דברת קץ המגולה [ואל ענייני הקץ המגולה] ואור הישועה הזרוחה לא יביט, לא יוכל לכוין שום דבר לאמתתה של תורת אמת. כי כל זמן מאיר בתכונתו, ועצת ד' אשר יעץ, להחל אור גאולה, מעולפת במטמוני מסתרים, [עטופה במקומות נסתרים] כמו שאנו רואים בעינינו, ומוקפת בהמון נגעים של עניי הדעת [חסרי ידיעה] סובלי חלאים רוחנים, - ודאי לא יועילו כל חשבונות, העולים בלב אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ד' העליונה אשר דבר טוב על ישראל, לכונן אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו, [לשארית עמו] העתידים להיות כולם שבי פשע, [ישעיהו נט, כ] וכל חולשת נפש, פחדנות, רפיון-רוח ומוגת-לבב, [ופחד הלב] כליל [לגמרי] יחלוף, ורוח מעודד, ממלא חיי ישע וענג ד' בגודל לבב ורוחב דעה והגיון עז, יקח את מקומו בכל הלבבות הנגשים אל ד' בהר הקודש, להצמיח פדות, בהכשרת החיים, לאומץ אלהי המבשר צבא רב של יצירת נפשות מוכנות לעבודת גאולה וישועת אמת, ההולכות מחיל אל חיל [תהלים פד, ח] בגבורות ישע ימין עליון,

המחשבה ע"ד ההבדל שיש בין כח לפועל, והיחש לזה עם הנבואה בתור הודעת העתיד, שהעיר על זה כת"ר[15] ידיד נפשי שי'[16], נכבדה היא מאד. ויש לציין. שכבר נתברר למדי במושגי העיון העליון, שכל תוכן של זמן, אפילו המושג של עבר ועתיד בכלל, הוא רק אחד מדרכי התבונה האנושית, וכלפי גבוה [כלפי ה'] אין כ"ז[17] שייך, ע"כ[18] אין מציאות לשום דבר של כח, החסר פועל, מצד המציאות המוחלטת העליונה. שהרי כל מה שבכח יוצא הוא אל הפועל בהמשך-הזמן. והמשך-הזמן אין שייך כלפי מעלה; ממילא אנו יכולים לומר: מה שיהיה הוא כבר הוה. ומי שמקרב את חפצו ומעמקי חייו אל מרום הדבקות האלהית העליונה, העומדת ברום עולם למעלה מסדר זמנים, לפי אותה המדה של עילוייו נעשים ההבדלים שבין כח לפועל, וממילא בין עתיד להוה, קלושים [חלשים, דקים] עד שאינם חוצצים כלל ו"יסוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם". [תהלים כה, יד] ואל תהיה קלה בעינינו כל תנועה שכלית כלפי עילוי זה, שאפשר לכל הוגה-דעות הולך-מישרים לעלות אליה, כל אחד כפי מעלתו, רק שלא ישים את נפשו למדרס ליראות רעות, [לדריסה לפחדים רעים] היוצאות מצירופי אלהים דקטנות [ממושגים מתורת הקבלה: הצמצום של "קטנות", שמוליד פחד] רק יגבה לבו בד'.

וע"ד[19] התשוקה והשמחה והמניעה בהשגה באלהות, צריך להסביר כך: כל זמן שנדמה לנו, שאנו עומדים במצב מהותי מיוחד, נפרד מהענין האלהי, אין האלהות מושגת לנו, ומתוך כך אנו משתוקקים להשגתה השלמה, המעוררת בנו תשוקה של דבקות פנימית, המתגלה בשכל, ברגש, ובמעשה, בדבור ובתנועה. ובדמיון. ומתוך התשוקה התמידית אנו מוסיפים תמיד הכנה לעליה העליונה, שהננו באמת חיים באלהים חיים, וכל פרט של מחשבה, המברר לנו את מניעת ההשגה האלהית שבמצבנו, מוכיח לנו את העורון שלנו, והננו הולכים ומתפקחים, והאור ההולך ומתגלה זהו יסוד הפועל את השמחה, "אור צדיקים ישמח", [משלי יג, ט] ושורש השמחה הזאת בא ממקור התענוג העליון, הגבוה מכל תכונות השמות, כאמור "אז תתענג על ד'" - "על ד' ודאי", [ישעיהו נח, יד] ולא תפיס בשום מחשבה כ"א[20] ברעותא דליבא, [ואין המחשבה תופסת אותו, אלא רצון הלב (ארמית, על פי פתח אליהו בתיקוני הזוהר)] "מה יקר חסדך אלהים". [תהלים לו, ח]

הבנת הבירורים, [מושג מתורת הקבלה: בירור הניצוצות הקדושים מתוך הרע] כבר דברנו מזה, לצייר שטף החיים, המלא כל מאור חי העולמים, ההולך וזורם למעולה שבמגמות, שכל המטרות האידיאליות, העולות על לב כל חכם-לב וכל הוגה רמות, כאין נגדה. [כאין לעומתה] ומתוך אור

---

15 כת"ר - כבוד תורתו

16 שי' - שיחיה

17 כ"ז - כל זה

18 ע"כ - על כן

19 וע"ד - ועל דבר

20 כ"א - כי אם

אמונת-דעת זו, מתמלא הלב חפץ להיגלות את כל כח חיים ויש למעלה למעלה, ומתחילה ההכרה הפרטית להתגלות בכל פרט מכל פרטי הפעולות והתנועות, שכולם הם עליות של חיים מהחשובים שבהם הם עניני האכילה, שמי שהוא טוב-עין [נדיב, מי שמבקש את טובת האחר] באמת וחפץ בטוב-הכל יכול לאכול בקדושה, ועין טובה זו מוסיפה נעימות בהסתכלותה, וכמה שיש בחלק הרשע שבאדם ממדת רעת-עין ככה משתפל כח-החיים הכנוס במאכל, ונעשה מוכן לסבב את החלק של הרשעה המוכרחת לסדר העולם, כל זמן שהוא צריך לעשות באפלה. זהו סוד מים אחרונים, נגד מלח סדומית, המסמא את העינים, [הנטילה בסוף הסעודה נתקנה בגלל מלח סדומית, שמסמא את העיניים (חולין קה)] שע"פ[21] הסוד "הנה זה חלק אדם רשע מאל", [איוב כ, כט; מקובלים דרשו פסוק זה על מים אחרונים] וטוב-עין מתקדש בזה עד אשר גם אויביו ישלימו אתו, וכל כחות נפשו וגופו כולם עומדים על משמרתם כראוי, הרם והעליון שבהם והשפל והתחתון שבהם, ו"נחש עפר לחמו": [ישעיהו סה, כה] וסמיך ליה: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי" "כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים". [ישעיהו יא, ט]

בהבדל שבין רוחניות וגשמיות, צריך להעיר, שכל עיקר הבדל זה הוא רק בערך להשגתנו השכלית והחושית, ובעצמיות - וק"ו ביחש להדעה העליונה אין מקום לשום הבדל בזה. וכשאנו רוצים להסביר לנו את הענינים אנו אומרים, שברוחניות אנו מכירים חלק יותר גלוי של הופעה, ובגשמיות - חלק יותר סתור ומחובא, ובמקור האלהי הכל הוא במציאות מלא. מקטן ועד גדול, ומתגלה המציאות לפי הכנת המקבלים. אבל כל מה שמתגלה הוא יש ממש, אלא שמתגלה ניצוץ קטן מן הכל, וע"כ[22] אנו משיגים בו התכונה החסרה, שאנו רגילים לבטאה בשם "גשמיות", מה שאין זה לפי האמת, ומ"מ[23] היא האמת המושלכת לארץ, העולה וצומחת, "אמת מארץ תצמח". [תהלים פה, יב]

בני עליה, [יחידי סגולה, אנשים רמי מעלה] יש להם סדר מוכן לזמן הקטנות, [לזמנים שבהם הנפש בירידה ובצמצום] הלקוח מנובלות חכמה-של-מעלה [מן הפירות הנושרים של החכמה העליונה (על פי בראשית רבה יז)] שבגדלות. ומתוך שהם משתמשים בו, כמו שאדם משתמש בלילה לאור הלבנה או לאור הנר, עד שיגיה אור היום, לפיכך עומדים הם תמיד על עצם טהרתם "עבדי ד' העומדים בבית ד' בלילות", [תהלים קלד, א] "טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה" [משלי לא, יח] החלישות, אצל אנשי-הרוח באי"י[24], באה לפי מדת התביעה של התקשרותם בכלל נשמת כנסת ישראל כולה. אי"א[25] לאדם מישראל שישאב חיים מלאים באי"י שלא ע"י הצינור של האומה כולה. וגוש-עפר דארץ-העמים ואוירא דידה [גוש העפר של ארץ העמים ואווירה (על פי שבת טו)] מכניסים טומאה, של שכחה של שאיבת חיים ממקור נשמת האומה כולה, בלב כמה יקרים, ע"כ תש כחם, וכל מה שיוסיפו להרגיש בעצמם, שאור חייהם הולך ונשאב ממקור הנשמה הכללית של כנ"י[26], כן יוסיפו עז "וקוי ד' יחליפו כח". [ישעיהו מ, לא]

בענין היחש של ההשגות המופשטות, עם פרטי המעשים, המשל היותר טוב בזה הוא היחש של הגילוי הנשמתי של האדם בכללו, בדיבורו המתחלק למבטאים ולאותיות, שהם נושאים בקרבם את התכונה הרוחנית של המחשבה, אע"פ[27] שעצם המחשבה במקוריותה היא נשגבה מכל מבטא והגיון קולי, מ"מ[28] הערך של המחשבה אל הדיבור הוא ערך עצמי, ואנו רואים

---

21 שע"פ - שעל פי
22 וע"כ - ועל כן
23 ומ"מ - ומכל מקום
24 באי"י - בארץ ישראל
25 אי"א - אי אפשר
26 כנ"י - כנסת ישראל
27 אע"פ - אף על פי
28 מ"מ - מכל מקום

שהדיבור מברר לפעמים ג"כ[29] את המחשבה, ובאמת הדיבור הוא המחשבה הגופנית. וכן המעשים כולם, ביחוד מעשה המצות, הנם התגלות המחשבה, החיות האלהית בתכונה המעשית. נמצא שהתביעה היא חזקה לאין-ערך לגלות את המחשבה הגנוזה בגילוי מעשי, כשם שכח החיים יוצר את הגויה לפי תכונתו העצמית. ובעלי ההסתכלות המחשבית משוים נגד עיניהם את המהלך, שאור-החיים המחשבי העליון הולך הוא ובורא באורו העצמי את התכונה המעשית כמו שהיא, וטעמי-מצות הולכים ומשתקפים בשיקוף בהיר לפי ערכה של ההכנה למדת ההסתכלות המקפת והחודרת הזאת "ואת ישרים סודו". [משלי ג, לב] וידיעה זו מעטרת את האדם וגדולה, ומגדלת את שמחת המצות למרומי עז. כי רוח-החיים של אור חי העולמים מתגלה בכל מצוה כמאמרה, שהולך הוא ומתגלה לפי מדת ההתקשרות של קדושת חדות ד' שבאהבת המצות.

"אשרי איש ירא ד' במצותיו חפץ מאד", - "במצותיו ולא בשכר מצותיו". [תהלים קיב, א; עבודה זרה יט] "ונשמח בדברי תורתך ומצותיך לעולם ועד, כי הם חיינו" [מתפילת ערבית] - חיינו ממש.

יחדתי לי זמן, למען אהבת חביבי ורחימא דליבאי [ואהוב לבי (ארמית)] כת"ר שי', לרשום את ההערות כפי האפשרי. יה"ר[30] שיתענג בהן על רוב טוב, ואדון החיים והשלו'[31] ישפת עליו [ישפות, יניח עליו (על פי ישעיהו כו, יב)] ברכת שלו', וחיים טובים ונעימים ישכין בפורו ואהלו, [ישכין באוהלו (על פי איוב כט, ד)] וירחיב גבולו, בחיים של כבוד ומזוני רויחי, ובריות גופא ונהורא מעליא, [ופרנסה מרווחת, בריאות הגוף ואור עליון (ארמית, מתפילת "יקום פורקן")] וישמח ויעז במתנת חלקו, ונחלה שפרה לו, [תהלים טז, ו] ויעלה מעלה מעלה, לשם ולתהילה, בתפארת אמת וקושט [ואמת (ארמית)] סלה, כנפשו הטהורה, ונפש קשור באהבתו ודוש"ת[32] באה"ר[33] חותם בברכת השנים.

הק' אברהם יצחק ה"ק

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳

---

29 ג"כ - גם כן
30 יה"ר - יהי רצון
31 והשלו' - והשלום
32 ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
33 באה"ר - באהבה רבה